

**YAŞAR KEMAL'İN RENKLER VE RENKLERLE İLGİLİ SÖZCÜKLERİ KULLANIMI:
KARINCANIN SU İÇTİĞİ ÖRNEĞİ¹**

*USE OF COLOR AND WORDS RELATED WITH COLORS BY YAŞAR KEMAL: AN
EXAMPLE OF KARINCANIN SU İÇTİĞİ*

Dr. Öğr. Üyesi Nigâr OTURAKÇI ORBAY

Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
noturakci@cu.edu.tr, Adana / Türkiye

ÖZ

Yaşar Kemal, eserlerinde duyuları harekete geçiren, canlı, âdeta renklerini görebildiğimiz, özgün betimlemeler sunar. Okuyucunun zihninde ayrıntılarıyla canlandırabilmesini sağladığı doğa betimlemeleri ve portreler, kullandığı renk sözcükleriyle zenginleşir. Yaşar Kemal, renklerin insan psikolojisiyle olan yakın bağımlı iyi bilen bir yazar olarak canlı bir betimleme sunmak istediğinde sıcak renkleri, solgun bir imaj yaratmak istediğinde soğuk renkleri ustalıkla kullanır. Bu bağlamda, eserlerinde sıklıkla renk adlarından ve renklerle ilgili sözcüklerden yararlanır. Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in "Bir Ada Hikâyesi" dörtlemesinin ikinci halkasını oluşturan "Karıncanın Su İçtiği" adlı romanında kullanılan renk ve renklerle ilgili sözcükler incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümü, Yaşar Kemal'in renkleri ifade etmede kullandığı yolları tespit etmek üzerine kurgulanmıştır. Yaşar Kemal, renkleri ifade ederken dört farklı yola başvurmuştur: siyah / kara, kırmızı / al, yeşil gibi doğrudan doğruya ara ya da ana renk adlarını kullanma; alaca, renk renk, yanal gibi belirli bir renk adı kullanmadan renkleri ifade etme; çöl bakırı, yakut göz, kiremit rengi çakıltaşı gibi ilgili nesnenin rengine benzeterek renk sözcüğü oluşturma; yıldır yıldır, balkımak, menevişlemek, ipilti gibi renk çağrıştıran sözcükler kullanma. Çalışmanın renk sözcüklerinin dil bilimsel görünümünün incelendiği ikinci bölümünde, Yaşar Kemal'in renk ve renklerle ilgili sözcükleri ad, sıfat, fiil, zarf olarak kullandığı görülmüş, renk sözcüklerinin ayrıca birleşik sözcük ve deyim içerisinde yer aldığına tanık olunmuştur. "Basit tesadüfi örnekleme" (simple random sampling) yönteminin kullanıldığı bu çalışmada Yaşar Kemal'in biçiminin öne çıkan öğelerinden birini oluşturduğu düşünülen renk ve renklerle ilgili sözcüklere sıklıkla başvurduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Yaşar Kemal, Karıncanın Su İçtiği, renk, çağrışım, sözcük türü

ABSTRACT

Yaşar Kemal presents original presentments which motivate the senses; vivid and makes possible to see colors. Nature depictions and portraits which help readers to visualize in their minds enrich with color words that he use. When Yaşar Kemal, as a writer who knows the close ties of colors to human psychology, aspires to present vivid presentment, he uses hot colors. He uses cold colors when he wants to provide pale image. In this context, he benefits from color names and words related with colors in his work. In this study, colors and words related with colors are examined from "Karıncanın Su İçtiği" which is a second part of a quartet of "Bir Ada Hikâyesi" by Yaşar Kemal. First part of the study is built to determine Yaşar Kemal's ways of expressions of colors. Yaşar Kemal employed four different methods for expression of colors; using base or accent color directly such as siyah / kara, kırmızı / al, yeşil; stating expressions without using color name such as alaca, renk renk, yanal; composing likening words to an object such as çöl bakırı, yakut göz, kiremit rengi çakıltaşı; using color evocative words such as yıldır yıldır, balkımak, menevişlemek, ipilti. Second part of the study examines words of colors with a grammatic aspect. It has been witnessed that colors and words related with colors are used as noun, adjective, adverb and verb and in addition to that words related with colors have been used in compound words and idioms. "Simple random sampling" method is used for this study and it has been conferred that Yaşar Kemal often uses color and words related with colors which constitute one of his style.

Key Words: Yaşar Kemal, Karıncanın Su İçtiği, color, evocation, word class

¹ Bu çalışma, 4-5 Mayıs 2018 tarihlerinde düzenlenen II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi'nde sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

1. GİRİŞ

Renk, ışığın kendi öz yapısına ve nesnelere üzerindeki yayılımına bağlı olarak gözün retina tabakası üzerinde yaptığı etkidir (Sözen ve Tanyeli, 2011: 200). Newton, 1670 yılında güneş ışığını bir prizmadan geçirerek beyaz ışığı renklerine ayırmayı başarmıştır. Newton bir odayı kararttıktan sonra güneş ışığının küçük bir delikten geçmesini sağlamış, bu ışığın önüne koyduğu prizma vasıtasıyla gökkuşağında görülen ve yedi renkten oluşan renk tayfını beyaz bir perdeye aksettirmiştir. Böylelikle renk teorisinin ve renk bilgisinin de temelleri atılmıştır (Ataç, 2016: 5). Newton beyaz perde üzerinde renklerin bir sıra meydana getirmesine *güneş tayfı* (spectrum solar) adını vermiştir. Güneş tayfı, şu renklerden oluşur: *Kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, mor*. Bu renk ışıklarının eşit oranlarda birleşmesi beyaz ışığı verir. Bu renklerden *kırmızı, sarı, mavi* ana renkler; *turuncu, yeşil, mor* ise ana renklerin ikiyeşerli karışımından meydana gelen ara renklerdir (Ataç, 2016: 6).

Türkçenin söz varlığında renk adlarının önemli bir yeri vardır. Yeni renk adları türetilirken doğadan sıklıkla yararlanılmış; benzetme ve yakıştırmalarla bitkilere, hayvanlara, gökyüzüne bakarak yeni renk adları türetilmiştir (Gözaydın, 2003: 539). Türkiye Türkçesi ve ağızlarında 1447 adet renk ya da rengin tonunu belirten sözcük / yapı tespit edilmiştir (Kaymaz, 1997: 253).

Türkiye Türkçesinde renk adları, temelde soyut olan renklere gönderme yapan ve cümle içinde genellikle sıfat olarak kullanılan sözcükler olmakla birlikte, renk adlarının kullanım alanı oldukça geniştir. Sıfat olarak çeşitli adları nitelemelerinin yanında sözcük ve özel ad yapımında da sıklıkla kullanılırlar. Renk adlarıyla yapılmış pek çok hayvan, bitki, eşya, yiyecek, hastalık, tıp ve kimya terimi vardır. Ayrıca dağ, su, yerleşim yeri ve insan adlarında da renk adlarının sıklıkla kullanıldığından ad bilimine de katkı sağladığı görülmektedir. Bu kullanımlar incelendiğinde, renk adlarının anlam alanlarının çok geniş olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanında renklerin atasözü, deyim ve ikilemelerde kullanımı; renk adlarının anlam alanlarına birçok mecaz anlam da katmıştır (Bayraktar, 2014: 179).

1.1. Renk - Kültür İlişkisi

Renk adlandırmalarını etkileyen en önemli etmen, kültürün temel direği olarak görülen çevre / doğadır. Renklerin sözlükselleşmesinde ve sınıflandırılmasında doğuştan gelen evrensel, dilsel nörolojik parametrelerin yanında, kültürlere özgü açık parametrelerin varlığını ve ağırlığını göz önünde bulundurmak gerekir (Balcı, 2013: 46).

Renk bildiren sözcüklerin yazılı ilk örnekleri, Köktürk işaretli metinlerde görülmüştür (Kaymaz, 1997: 251). O tarihten bu yana Türk kültüründe renklerin asıl anlamı ve kullanımı dışında farklı anlamlar ve kullanımlar içinde olduğuna tanık olunmuştur. Örneğin *kara* “kara haber”, “kara cahil”, “kara kış” gibi kullanımlarda olumsuzluk ve yoğunluk gibi anlamlar taşıırken *ak* olumluluk anlamı ile, *gök* de ululuk, kutsallık anlamı ile Türk kültürü içinde yerini almıştır. Eski Türk inanışında her ana yönün bir renk karşılığı olmuş; *kara* kuzeyi, *al / kırmızı* güneyi, *ak* batıyı, *gök* doğuyu temsil etmiştir (Karadoğan, 2004: 91). Bu bağlamda renklerin ifade ettiği anlamların az veya çok insandan insana değişmesiyle birlikte, bu konuda kültür ve medeniyet ekseninde genel bir bakış açısı oluştuğu görülmüştür. Bakış açılarının oluşumunda ırk, coğrafya, iklim şartları, yaşam tarzları, ekonomik şartlar, siyaset, düşünce ve inanç gibi pek çok faktörün etkisinin olduğu açıktır (Eren, 2008: 32).

1.2. Renk - Psikoloji İlişkisi

Psikolojik etkilere göre renkler sıcak ve soğuk renkler olarak ikiye ayrılmıştır. *Kırmızı, turuncu, sarı*, sıcak; *yeşil, mavi, mor*, soğuk renkler olarak nitelendirilmiştir (Ataç, 2016: 9). *Kırmızı* bütün sıcak renklerin, *mavi* ise bütün soğuk renklerin kaynağıdır. Sıcak renklerin ileri doğru atılan bir etki taşıdıkları ve psikolojik olarak güneşin, ateşin, kanın uyandırdığı sıcaklık etkisini taşıdıkları ortaya konmuştur. Soğuk renkler ise hava, doğa, serinlik, sessizlik ve huzuru çağrıştırdığı için bu adla anılmıştır. Sıcak renklere, canlılık ve hareket etkisi yarattıkları için “pozitif renkler” de denir. Sıcak renklerin, izleyeni uyarır ve neşelendirir, fiziksel gücü, dinamizmi, enerjiyi artırır, metabolizmayı hızlandırır. Bir mekânda sıcak renklerin fazla kullanılması heyecan, yorgunluk, şiddet, saldırganlık ve konsantrasyon güçlüğü yaratabilir. Sıcak renklerin daha büyük ve yakın görüldükleri (algılandıkları) bilinir. Soğuk renklerin durağan, dinlendirici bir his uyandırdıkları için “negatif renkler” olarak adlandırılır. Soğuk renklerin yatıştırıcı ve dinlendiricidir; güven, huzur, üretkenlik, sorumluluk, düzen, ferahlık, barış ve özgürlük gibi duyguları çağrıştırmıştır. Soğuk renklerin aşırı kullanıldıklarında kasvetli, hatta moral bozucu bir etki yaratabilir, tembellik, ağırkanlılık, hayalperestlik ve duygusallık uyandırabilir (Ataç, 2016: 28).

Yapılan deneyler, renklerin insanın tat ve koku alma duyuları üzerinde etkili olduğunu saptamıştır. Örneğin *sarı* ve *yeşilin* ekşi, *turuncu* ve *kırmızının* tatlı, *mavi* ve *koyu yeşilin* acı, *soluk yeşilin* ve *açık mavinin* tuzlu tatları çağrıştırdığı, *yeşilin* çam kokusunu, *eflatunun* da parfüm kokusunu çağrıştırdığı saptanmıştır (Ataç, 2016: 29).

1.3. Yaşar Kemal'de Betimlenen Doğa ve İnsan

Bir yazarın anlatı evrenini, onun imgelemi, dili kullanma gücü, yaşama bakış açısı belirler. Yaşar Kemal'in de çok yönlü, çok boyutlu; genliği, derinliği, özgünlüğü olan bir anlatı evreni vardır ve bu evren, "doğa" ve "insan" olmak üzere iki ana odakta yoğunlaşmıştır. Onun yaratım evreninde doğa, insanlaştırılmış, insan da doğanın ayrılmaz bir parçası kılınmıştır. Öyle ki beş duyumuzu uyaran bir "anlatı ormanı"nda sesler, devinimler, renkler, kokular içinde buluruz kendimizi (Özdemir, 2013).

Yaşar Kemal romanlarındaki olayları örgülerken betimlemeye çok sık başvurmasıyla dikkati çeker. Özellikle doğa betimlemelerinin onun romanlarında başlı başına bir yeri vardır. Yaşar Kemal bir doğa yazarı olarak doğadan bin bir kimlik ve çeşitlilik çıkarır. Dağ, deniz, ova vb. doğa unsurları, Yaşar Kemal'in romanına önemli bir değer yükler. Yazarın birçok romanı, roman evreninin geçeceği yöreyi betimleyerek başlar, birçok romanında değişik doğa parçaları, olayları, canlılar da betimlenir. Doğa, roman biçimini tamamlayan başlıca unsurlardan biri olarak değerlendirilebilir (Şeker, 2011).

Yaşar Kemal'in yapıtlarında değişik anlatım biçimleri iç içe geçer. Bunlardan en sık kullanılanı ise yukarıda da sözü edilen betimlemedir; öykülemeyi de içinde taşıyan betimleme anlatım biçimi, Yaşar Kemal'de işlevsel özellik gösterir. O, daha çok, kişilerin iç ve dış dünyasını yansıtmaya dönük betimlemeler sunar. Bu bağlamda Yaşar Kemal, -sözcüğün gerçek anlamıyla- bir betimleme ustasıdır denebilir (Özdemir, 2013).

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in renkleri ustalıkla kullanma, renk yaratma, renkler aracılığıyla imge oluşturmadaki dehasından yola çıkılmış; bu bağlamda renkler ve renklerle ilgili sözcükleri kullanmada tercih ettiği yollara bakılarak söz konusu sözcüklerin dil bilimsel görünüşleri ele alınmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan "veri analizi yöntemi" kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise "betimsel analiz"den yararlanılmıştır. Yaşar Kemal'in "Bir Ada Hikâyesi" dörtlemesinin ikinci halkasında yer alan "Karıncanın Su İçtiği" adlı eseri, araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. "Basit tesadüfi örnekleme" ile tespit edilen örnekleme birimleri, Yaşar Kemal'in renkleri ifade etme yolları ile bu renklerin dil bilimsel görünüşleri bakımından değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Yaşar Kemal'in Renkleri İfade Etme Yolları

Yaşar Kemal, renkleri ifade ederken çeşitli yollara başvurmuştur. Betimleme ustası olan yazar, bu eserinde doğrudan doğruya ara ya da ana renk adlarını kullanarak, belirli bir renk adı kullanmadan renkleri ifade ederek, ilgili nesnenin rengine benzetme yoluyla renk sözcüğü oluşturarak ve renk çağrıştıran sözcükler kullanarak renkleri ifade etmiştir.

3.1.1. Ana / Ara Renk Adı Kullanma

Yaşar Kemal, eserinde, ana ya da ara renk adlarından *siyah / kara*, *beyaz / ak*, *kırmızı / al / kızıl*, *sarı*, *mavi*, *yeşil*, *mor*, *turuncu*, *lacivert*, *pembe*, *eflatun* ve *kahverengi* renk sözcüklerini kullanmıştır. Eserde *gri* rengine ise rastlanmamıştır. Yaşar Kemal, adı geçen renk sözcükleri dışında, Türk kültüründe yeri olan *boz*, *kir*, *abanoz*, *doru*, *yağız* gibi renk bildiren sözcüklerden de yararlanmıştır.

3.1.1.1. Siyah / Kara

Türkiye Türkçesinde en koyu rengi karşılamak üzere *siyah* ve *kara* olmak üzere iki sözcük bulunur. *Kara*, Türkçe olup Orhon Yazıtları'ndan bu yana kullanılmış; Farsçadan Türkçeye geçen *siyah* ise Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ve İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır (Bayraktar, 2005a: 157). *Kara* renk adı, *siyaha* oranla daha geniş anlam alanına sahiptir. Eş ya da yakın anlamlı kabul edilen bu iki sözcükten Türkçe olan *kara*, mecaz anlamlar için tercih edilmiştir (Bayraktar, 2005a: 167).

Renk-psikoloji ilişkisi bağlamında bakıldığında *siyah/kara* rengin insanda olumsuz izlenimler bıraktığı düşünülür. Canlılığın ve diğer bütün renklerin reddi anlamına gelen *siyah/kara*, karamsarlık, kötümserlik, çaresizlik çağrıştıran (Ataç, 2016: 31). Tarih boyunca birçok kültürde yas rengi olarak kabul edilmiş ve

insanların üzüntülerini ifade etme biçimi sayılmıştır. Giysilerdeki *siyah/kara* renk, sadece matem duygusunu içermemekte, aynı zamanda ağırbaşlılığı ve resmiliği de simgelemektedir (Ataç, 2016: 31). *Siyah/kara*, uğursuzluk, şiddetlilik gibi olumsuz anlamlar yüklenmesinin yanında büyüklük, ululuk, yoğunluk anlamlarıyla da kültür tarihinde yerini almıştır (Karadoğan, 2004: 93).

Yaşar Kemal'in incelenen bu eserinde *siyah* renk adına yalnızca 3 örnekte rastlanmış, hemen hemen bütün eserde bu renk için *kara* tercih edilmiştir. *Kara* renk adı, eserde "karanlık, karartı, karaca" gibi türetimler, "alaca karanlık, kara sevda, karabasan, bahtı kara, kara yel" gibi birleşik yapılar ya da "dizlerine / ayaklarına kara sular inmek, yüzünü kara çıkarmak, kara çalmak" gibi deyimler içinde sıklıkla yer almıştır. Bunun yanında *kara* renk adının doğa ve insan ile ilgili kavramların betimlenmesinde kullanıldığı görülmüştür. Yaşar Kemal, göz, yüz, yürek gibi insan ya da hayvan bedenine; böcek, yılan, karınca, kartal, şahin gibi hayvanlara; taş, bulut, koyak, çalılık gibi doğaya ilişkin kavramları okuyucuya sunarken *kara* renk sözcüğünden yararlanmış ve -türetimler, birleşik yapılar ve deyimler dışında- ilgili sözcüğü 31 kez kullanmıştır:

Simsiyah kalpağın kendisine yakıştığını biliyordu (s. 209).

Duruyor, dudaklarını yalıyor, oraya buraya, yatan adama, eşek arılarına, sarıca arıların peteklerine, karıncalara, renk renk kabuklu uçan böceklere, yapraklarda gezinen kırmızı, kara benekli uğur böceklerine bakıyor, "biliyor musun Vasili," diyordu (s. 16).

Başka bir kırmızı kuşaklı, kara şalvarı buruş buruş, esmer, uzun yüzlü, gözleri öküz gözü, dalgın, kendini toparladı, adım adım Poyraz Musanın önüne geldi, birden öfkeleni, sağ ayağını küt diye yere vurdu (s. 34).

Bütün adayı nasıl dolaştıklarını, kamışlığın içine bile girdiklerini, tepeye çıktıklarını, tepeden bakınca denizin ne kadar büyük olduğunu, nar çiçeklerini de gördüklerini, çok uzun, kocaman kara bir yılanın önlerinden aktığını, dökülmüş nar çiçeklerinin altına girip yitip gittiğini bir bir anlattılar (s. 56).

*Kara, kimi durumlarda güzellik, sevimlilik sembolüdür. Türklerde "kara kaş, kara göz" ifadeleri güzelliği belirtmek için kullanılır (Karadoğan, 2004: 93). Yaşar Kemal'in incelenen eserinde *kara* rengin bu özelliğiyle de kullanıldığı görülmüştür:*

Anan sana kurban olsun insan Kaptanım. Anan senin kara gözlerine... (s. 48).

Melek Hatun hiç de yaşlı sayılmazdı. Boylu poslu, güzel, güleç yüzlü, sevgi dolu iri kara gözleriyle alımlıydı (s. 192).

3.1.1.2. Beyaz / Ak

Türkiye Türkçesinde bu renk adı için yakın ya da eş anlamlı şekilde kullanılan *ak* ve *beyaz* sözcükleri yer alır. *Ak* Türkçe, *beyaz* ise Arapçadır.

Türk kültüründe *ak*, renk bildirmekle birlikte temizlik, arılık, büyüklük ve yaşlılığı da ifade etmiştir. *Ak*, devletin ululuk, adalet ve güçlülüğünün bir sembolüdür (Karadoğan, 2004: 91, 92). *Ak* rengin olumlu anlam birimcikler kazanarak "temiz, sıkıntısız, rahat" mecaz anlamları oluşmuş ve bu anlamlar çevresinde deyimsel kullanımlar ve metaforlar yapılmıştır (Bayraktar, 2003).

Saflığı, doğruluğu ve açıklığıyla her zaman dürüstlüğün simgesi olan *beyaz / ak*, tüm renklerin destekleyicisi ve birleştiricisidir. Yaşamdaki zorlukları kolaylığa, üzüntüyü neşeye çevirme gücünü tüm duygularıyla ortaya koymaktadır (Ataç, 2016: 31).

Yaşar Kemal'in incelenen bu eserinde *akın* (60) *beyaza* (18) kıyasla daha çok kullanıldığı görülmüştür. Yaşar Kemal, denizin saflığını, katıksızlığını, güzelliğini belirtmek için sıklıkla *beyaz* renginden yararlanmış; bunun yanında *beyazı* göz, yüz, diş gibi beden bölümleri ya da gömlek, başörtüsü gibi kıyafetleri nitelemek için kullanmıştır.

Eserde *ak* rengi, "ak benekli yılan" (7) ve "ak kuş" (13) kullanımları içinde sıklıkla görülmüş; bunun yanında *ak*, taş, kaya, bulut, kar, dalga, ışık, çiçek, tarla, ceviz, bal gibi doğa ile ilgili kavramları ve sakal, bıyık, saç, libas, kuşak, kepenek gibi insan bedeni ve kıyafetleri ile ilgili kavramları nitelemek için kullanılmıştır:

Teknenin içinden çok uzun boylu, uzun sarı sakallı, kırmızı kuşaklı, avurdu avurduna geçmiş, mavi poturlu, püsküllü kırmızı fesli, kalın kaşlı, beyazı çok büyük yeşil gözlü bir adam iskeleye atladı (s. 44).

Ak benekli upuzun lacivert yılan yitip gitmişti! (s. 13).

Masallar, efsaneler, Alevilerin Hıdırellezi, Hıdırellezde yüzlerce kişiyle dönülen mengiler, mengilerde kız erkek öyle dönerler, öyle bir kollarını açarlar, ak libaslar içinde kuş olup uçarlardı (s. 38).

3.1.1.3. Kırmızı / Al / Kızıl

Türkiye Türkçesinde hemen hemen aynı rengi karşılar gibi görünen üç renk adı vardır: *al*, *kızıl* ve *kırmızı*. Bu üç renk adından *al* ve *kızıl* Türkçe, *kırmızı* Arapçadır. Sözlüklerde bu üç renk adı birbirleriyle açıklanmış olmakla birlikte bir dilde birbiriyle anlam bakımından tamamen örtüşen eş anlamlı sözcüklerin tümünün yaşaması mümkün olmadığından bu renk adları tamamen aynı kavramı ya da kavramları yansıtmamalıdır (Bayraktar, 2005b: 145). *Kırmızı*, ak/beyaz, kara/siyah gibi farklı kaynaklı renk adı çiftlerinde de görüldüğü gibi, sözcük türetmede Türkçe kökenli yakın anlamlılarına oranla daha az kullanılmıştır (Bayraktar, 2005b: 150). *Al*, günümüz Türkçesinde “kan ve bayrak rengi” olarak özel bir öneme sahiptir. Bunun dışında *yeşil* renk adıyla birleşerek “murat” anlamını da karşılayan *al*, genelde olumlu anlam birimcikler içermektedir. *Al* renk adı, “kan rengi” ve “kızıla çalan açık doru at donu” olmak üzere, yalın biçimde renk adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayraktar, 2005b: 146). *Al* renk adının kavram alanında olumlu anlamlar, *kızıl* renk adının anlam alanındaysa olumsuz anlamlara yönelik bir yoğunluk göze çarpmaktadır. Renk adlarının tüm kullanımları incelendiğinde; “kırmızılık” anlamı açısından en açığının *al*, en koyusunun da *kızıl* olduğu izlenimi doğmaktadır. Böylece bu üç renk adı kavram alanı olarak da ilk anlamları dışında birbiriyle örtüşmemektedir (Bayraktar, 2005b: 164).

Renk-psikoloji ilişkisi bağlamında *kırmızı* rengin aktif, girişken, önderlik ve güçlülük özelliklerine sahip bir renk olduğu görülmüştür. Saltanatın ve iktidarın simgesi olarak kabul edilen renklerden biri olduğu için asillerin rengi olmuştur. *Kırmızı*, sevgi ve nefret duygularını birlikte, aynı anda içerir. Titreşimi en dinamik ve en kuvvetli olan renk *kırmızıdır* (Ataç, 2016: 30).

Yaşar Kemal eserinde bu üç renk adından en çok *kırmızıyı* (108) kullanmış; *kızıl* (26) ile *al* (14) renk adlarını ise *kırmızıya* oranla daha az kullanmıştır. Bu üç renk adının kavramlarla olan kullanımına bakıldığında, doğa ve insan ile ilgili betimlemelerde ilgili renk sözcüklerinin kullanıldığı dikkati çekmiştir. Yaşar Kemal, kayalık, çakıl taşı, toprak, deniz, çiçek, gül; böcek, yılan, mercan, balık, barbunya, şahin, kartal, keçi, kanat gibi doğa ve doğanın bir parçası olan bitki ve hayvanlarla ilgili kavramları betimlerken ya da yüz, yanak, dil, göz, saç, bıyık, kan gibi insan ya da hayvan bedeniyle ilgili kavramları ifade ederken *kırmızı*, *kızıl* ve *al* renk adlarından yararlanmıştır:

Gözlerinin önünden incenin incesi al bir çizgi uğunarak uçtu gitti (s. 11).

Nar çiçeklerinin alı denizin dibine çökmüş, kırmızı ipitiler kayalıklarda oynaşıyordu (s. 13).

Ardından da kızıl kanı görmüştü (s. 14).

3.1.1.4. Sarı

Sarı, Türkçe bir renk adıdır ve Türkçede *sarı*, güneşin, buğday başağının, sonradan altının rengi olarak genellikle olumlu anlam birimcikler kazanmıştır. *Sarı*, dünyanın merkezini sembolize eder. Türkiye Türkçesinde “sarılık” (hastalık), “kara sarı” (yüz) gibi kullanımlarda görülen olumsuz anlam birimcikler dışında *sarı* renk adının olumsuz anlamı yoktur. *Kara/siyah*, *ak/beyaz*, *kızıl/al/kırmızı*, *kır/gri* gibi yakın anlamlı renk adı ortaklıklarında görülen sözcüklerin birinin Türkçe ve diğerinin alıntı olma durumu hemen her renk için bulunmaktayken; *sarı* renk adında bu durum görülmez (Bayraktar, 2006: 208, 210).

Sarı, çok yüksek oranda parlaklığı, canlılığı, açıklığı, coşkuyu, iyimserliği, hareketliliği içerir. Uzun süre bakıldığında, sinir sistemini düzenleyerek kanın damarlarda daha düzenli akmasını sağlar. Dikkati arttıran, zihni açan bir renk olan *sarı*, çok yönlü kişiliği ile çeşitli ilgi alanlarında kendini tatmin etme azmine sahip kişiliği ifade eder (Ataç, 2016: 30).

Yaşar Kemal’in incelenen bu eserinde *sarı* renk adının 102 kez kullanıldığı görülmüştür. Yaşar Kemal, doğa (kuş, civciv, arı, gaga, çiçek, kaya, kanat, yıldız vb.) ve insan (saç, bıyık, sakal, yüz, kız, çizme, eldiven, oğlan, adam, delikanlı, kişi, genç, çocuk) ile ilgili kavramlarda *sarı* renk adını ya da bu addan türeyen sözcükleri sıklıkla kullanmıştır:

Kürekleri çeken adam çok mu yorgundu, yorgunluktan ölüyor muydu, kolları kopuyor muydu, gözlerinden uyku akıyor muydu, gözleri mavi, saçları sarı, omuzları geniş, yüzü gamzeli, burnu kartal gaga mıydı? (s. 13).

Daha, kocaman açılmış şamatacı ağızları sarıydı (s. 14).

İnsan boyu yükselmiş hatmileri, sığır kuyruklarını yarararak, sarı çiçekli bakır yapraklı çalıları dolaşarak, küçük küçük koyu yapraklı, geniş yayılmış bir çalı topluluğuna geldiler (s. 43).

3.1.1.5. Mavi

Türkçe Sözlük'te “yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi; bu renkte olan” (2011: 1636) anlamlarıyla yer alan *mavi* renk adı, ana renklerden biridir.

Mavi renk adı, Eski Türkçede *kök* (>*gök*) ile karşılanmıştır. *Gök* renk, Türkler için âdeta hayatın kendisidir. Gökyüzünün hem kendisidir hem de rengidir. İnsanoglu gökten gelir, ölünce yine göğe çıkar. Gökyüzü bir sonsuzluktur. Yeryüzünde ise hayat kaynağı olan suyun rengidir, bütün bitkilerin rengidir. Bu sebeple, kutsal olan şeylerin rengi çoğunlukla *gök* olmuştur; rengi *gök* olanlar da kutsal olmuştur. *Gök* rengin sınırlarının bu kadar geniş olması belki de kutsal şeylerin rengi olmasından kaynaklanmaktadır. Sıradan şeyler ve durumlar için kullanıldığında *gök* renk, çoğunlukla *mavi* veya *yeşili* ifade eder. *Boz*, *gri*, *kır* gibi renkler yerine kullanımlarında ise bir kutsallık, üstünlük veya önem verme vardır (Karadoğan, 2004: 94).

Renk-psikoloji ilişkisi bakımından bakıldığında *mavi*, bulunduğu konuma göre genişlik, rahatlık ve huzur veren bir renktir ve derin duyguları, romantik yaşamı ifade eder. Doğru düşünme, olumlu karar verme ve yaratıcılığın gelişmesi gibi özellikler de *mavi* rengin içinde bulunmaktadır. Tüm diğer renkler birer kişilik olarak değerlendirilirse, onları derleyen, toplayan, birleştiren, bütünleştiren, dengeyi ve durumdan hoşnut olmayı sağlayan, mutluluk ve huzuru insanlara veren renk *mavidir* (Ataç, 2016: 30).

Yaşar Kemal, *mavi* renk adını 147 kez eserinde kullanmış; hayvan (keçi, şahin, balık, kuş, kelebek, kanat), doğa (deniz, çiçek, ağaç, göl, gökyüzü, yıldız, dalga, dağ, su, dünya, yeryüzü, bulut), insan/hayvan bedeni (göz, kan, kıl, gövde, yüz), kıyafet (tulum, yelek, kuşak), ışık (çizgi, kıvılcım, yalım, ipilti, ışık, gölge, karartı, gece) ile ilgili kavramlar için sıklıkla *mavi* renginden yararlanmıştır:

Ortalık bir ışıltıya kesiyor, iliklerine kadar ışığa giriyor çıkıyor, karanlığa düşüyor, hemencecik de bir maviye dönüşüyordu (s. 12).

Masmavi gözleri, kalın örgülü saçları, ipekli mor başörtüsü ona büyümlü bir güzellik veriyordu (s. 44).

Baytar, onun kaldırdığı çalılardan altına başını soktu, çalılığın dibine taptaze mavi ipilti serilmişti (s. 178).

Yaşar Kemal için *mavi* rengin ayrı bir yeri vardır. Ona göre *mavi*, -yaşattığı duygu ya da durum dolayısıyla yayılabilir, bulaşabilir, geçebilir bir özelliktedir. *Mavi olmak, maviye kesilmek, mavilemek, maviye dönüşmek, maviye boğmak* bu özelliği yansıtan ifadelerdir:

Nişancı kayığının içinde, ceviz ağaçlarının altındaki durgun masmavi denizde balık tutuyormuş, balıklar denizden som mavi çıkıyormuş. Nişancı da som mavi oluyor, som mavi ceviz ağaçlarının altında bir burgaca kapılmış, fırtınaya tutulmuş, sularla birlikte savrulurken dön ha dön ediyormuş. Bir sürü de, her biri kartal büyüklüğündeki som mavi şahin de burgaca kapılmışlarmış, üç oğulun üçü de masmavi, uzun, masmavi babalarının kayığının yanında yürüyorlarmış (s. 128).

Ve ipiltinin içinden bir kuş yükseldi, mavisini dağıtarak ağır ağır göğe ağıdı (s. 342).

Başını kaldırdı, kuş üstündeydi ve yumuşak kadife mavisini dört bir yana dağıtıyor, kanatları mavi ipiltilere boğulmuş kuş altın ipiltili kum tepesinin üstünden karşı dağlara uçuyor, bir an gözden yittikten sonra dönüp geri geliyor, Faki'nin bir minare boyu üstünde kanatları uzayarak, mavisini taşa toprağa, ağaca ota yayarak, dünyayı maviye boğarak uçuyordu (s. 343).

Yaşar Kemal, huzur, mutluluk, sükûnet, coşku gibi duygu ve durumları *mavi* rengiyle örtüştürmüş, anlatı evreninde *maviyi* bu amaçla kullanmıştır:

Kendisi hemen yattı, gözlerinin önünde içini sevinçle dolduran bir mavilik patladı (s. 43).

Kalktılar, öbür çalılardan altına da yattılar kalktılar. İliklerine kadar maviye, iliklerine kadar menekşe kokusuna kestiler (s. 44).

Hüsmeden mutluluğa batmış çıkmıştı. Aylardan, belki de yıllardan bu yana içinde böyle bir sevinç dalgası kabarmamıştı. “Haydiyin, armut ağacının çiçeklerine koşalım, arılara, kuşlara, menevişlemiş ipiltilere, mavilere...” (s. 50).

Işık, ışımaya, ışıktaki değişimler, Yaşar Kemal'e *mavi* rengi çağrıştırmıştır:

Poyrazın gözlerinin önünden dumana batmış, arada bir pul pul uçuşan maviler geçiyordu. Dumanların, pul pul mavilerin arkasındaki ışıltıların ortasında da o delikanlı duruyordu, her an tetikte (s. 194).

Yaşar Kemal’de mavi, yer yer görme ve dokunma duyularının birbirine karıştığı bir renge dönüşmüştür:

Güneşten kopup gelen ışıklar da mavi esiyor (s. 346).

3.1.1.6. Yeşil

Türkiye Türkçesinde “sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk; bu renkte olan; kurumamış taze (sebze), kuru karşıtı; olmamış, ham (meyve)” anlamlarında kullanılır (Türkçe Sözlük, 2011: 2582). Yeşil renk adı, Orhon Yazıtları’ndan bu yana Türkçede kullanılmaktadır: *yaşıl* > *yeşil*. Yeşil, Türkçenin her döneminde kullanılmış olmasına rağmen kullanımı sınırlı kalmıştır (Bayraktar, 2014: 180). Bu renk adının Orhon Türkçesinde renk anlamıyla fazlaca kullanılmaması, büyük olasılıkla içinde “yeşil renk” anlamını da barındıran *kök* (>*gök*) renk adı nedeniyle olmalıdır (Bayraktar, 2014: 181).

Yeşil, bir karışım rengi (ara renk) olmasına rağmen psikolojide temel (ana) renklerden biri sayılır. Doğayı çağrıştıran bir renk olan *yeşilin*, özgüven, iyimserlik, üstünlük, sessiz ve huzur verici gibi temel bazı özellikleri bulunur. Kişiliğin dayanaklılığını, kendisini denetlemesini, ayakta dimdik durabilmesini çağrıştıır (Ataç, 2016: 30).

Çalışmanın örneklemini oluşturan “Karıncanın Su İçtiği” adlı eserde Yaşar Kemal, *yeşil* renk adını 66 kez kullanmıştır. Yapılan incelemeyle Yaşar Kemal’in *yeşil* renk adından hayvan (yılan, böcek, kurbağa, kuş, kanat), doğa (taş, göl, dalga, deniz, çimen, yaprak, ova, gök, gül, gün), insan yapımı nesne adı (kese, boncuk, iplik, elek, koltuk, bez) ve kıyafet (başörtüsü, önlük, fistan, çorap) ile ilgili kavramları betimlemek için yararlandığı görülmüştür:

Ne yeşil, ne pembe başörtüsü gözüküyordu taban tahtalarının üstünde (s. 13).

“Var” dedi Poyraz, öbür kanepenin üstünde bir yeşil böcekle oynayan kediyi gösterdi gülererek, “Var. İşte orada oynuyor, Abbas.” (s. 23).

Hüsmeden cebinden yeşil boncuktan işlenmiş, üstü nakışlı bir kese çıkardı (s. 49).

3.1.1.7. Mor

Mor, “kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı; bu renkte olan” anlamlarıdadır (Türkçe Sözlük, 2011: 1696). Korku, stres, şok gibi durumlarda tercih edilen bir renk olan mor, insanların kendilerini güvende hissetmedikleri dönemlerde başvurdukları bir renktir (Ataç, 2016: 31). Derin psikolojik etkileri olan *mor* rengi, birçok ruh ve sinir hastasında hastayı sakinleştirmek ve pasifize etmek için psikiyatrik bakım amacıyla kullanılan renklerdenidir. Bu renk, akli dengeler; takıntı ve korkuları yenmede yardımcı olur; aynı zamanda artistik ve müzikal dürtüler uyandırır (Akkın vd., 2004: 276).

İncelenen eserde 64 kez kullanılan *mor* renk adı, daha çok doğa ile ilgili kavramlarda kullanılmıştır. Bu örnekler içinde en sık kullanılan ve eşdizimlilik özelliği taşıyan örnek, üçte birlik oranla “mor menekşe” (20)’dir. Bu kullanımın dışında dağ, çiçek, bulut, kaya, gün, göl, dalga, deniz, bulut gibi doğa ile ilgili kavramlarda söz konusu renk adının kullanıldığı görülmüştür:

Yöreyi mor çiçekli, boyu dize çıkan yarpuz alır (s. 43).

Masmavi gözleri, kalın örgülü saçları, ipekli mor başörtüsü ona büyüü bir güzellik veriyordu (s. 44).

Ermiş Tanasinin evine gittiler, kızın kucağında üç şişe mastika, Lenada da üç şişe mor şarapla döndüler (s. 49).

3.1.1.8. Turuncu

Turuncu, Türkçe Sözlük’te “turunç rengi, kızıl sarı renk; bu renkte olan” anlamında yer alır (2011: 2389). *Turuncu*, sarı ile kırmızının karışımından oluşan ve iki rengin de özelliklerini taşıyan bir renktir. Turuncu kişilik, sıcakkanlı oluşu, girişkenliği, uyarıcılığı, yürekliliği, iyimserliği ve coşkuyu ifade eder. Turuncu giyinen bir kişi cesur ve maceracı bir kişiliğe sahiptir. Giysilerde turuncu rengi kullanmak, diyalog ve mizah yeteneğini ortaya çıkarır (Ataç, 2016: 31).

Yaşar Kemal incelemeye konu olan eserinde *turuncu* rengi 38 kez kullanmıştır. Bu örneklerden 12’si “turuncu tekne” örneğinden oluşurken geriye kalan örnekler, çiçek, dağ, kayalık, dalga, kuş, yılan, kedi, ceviz gibi doğa ile ilgili kavramları nitelemek için kullanılmıştır:

Uzaktan, hızlı gelen turuncu tekneye başlarını çevirdiler, ne yana gidecek, diye izlediler (s. 44).

Yatağının üstünde karnına doğru bir yerde turuncu kedi, tüylerinde ışıltılar kıvrılmış uyuyordu (s. 20).

Avludaki yeşil, turuncu damarlı mermer işlemeli şadırvanın suyu güir akıyor (s. 147).

3.1.1.9. Lacivert

Farsça olan *lacivert* renk adı, “koyu mavi renk; bu renkte olan” anlamındadır (Türkçe Sözlük, 2011: 1567). Yaşar Kemal’in incelenen eserinde 17 kez bu renk adının kullanıldığı görülmüştür. 11 örnekte yılan, kuş, balık türündeki hayvanların 7 örnekte ise giyit, ceket, pantolon gibi giyimle ilgili kavramların niteleyicisi olarak *lacivert* renk tespit edilmiştir:

Bahçeye girer girmez, ak benekleri küçük küçük lacivert bir yılanın karınca katarının üstünden akarak bir çalı kümesinin içine girip yittiğini gördü (s. 13).

Kayığa bindiler, motoru çalıştırdılar, adanın yöresini dönmeden dört upuzun, sırtları lacivert zargana yakaladılar (s. 27).

Onun da oltasının ucunda bir lüfer, lacivert sırtı güneşte, sallanıyordu (s. 27).

3.1.1.10. Pembe

Farsça *penbenden* gelen *pembe* renk adı, “beyaza biraz kırmızı karıştırılmasıyla oluşan açık renk; bu renkte olan” anlamında Türkçe Sözlük’te yer alır (2011: 1909). Yapılan araştırmalar, *pembe* rengin masumiyet ve neşe ile yakın bağı olduğunu ortaya koymuştur (Başpınar Aktekin vd., 2011: 32).

Eserde 25 yerde görülen *pembe* rengin olumlu duygular uyandıran bir etki bıraktığı ve ışıltı, pırıltı, kıvılcım, gün, balık, çiçek, nar, yamaç, başörtüsü, sabun ve yüz kavramları için kullanıldığı görülmüştür:

Gelirlerse zeytinlerimizi, üzümümüzü, bahçeler dolusu sebzelerimizi, pembe, karpuz kadar büyük narlarımızı, götlerinden bal damlayan incirlerimizi siler süpürürler, bizlere de bir şeycikler kalmaz (s. 39).

Gerekirse bütün Akdenizi dolaşır, sana zar gibi ince pembe kabuklu nar ağacı bulur bahçene dikerim (s. 47).

Tuzlukları masaya, havluları çınarın dalına, elindeki pembe sabunu da çeşmenin taşına koydu Lena (s. 48).

3.1.1.11. Eflatun

Eflatun, “açık mor renk” için kullanılan Arapça kökenli bir sözcüktür (Türkçe Sözlük, 2011: 758). Yaşar Kemal, eserinde 2 kez bu renk adını kullanmıştır:

Gün, uzaktaki denizin az üstünde yeşil, mor, eflatun, pembe bir renk cümbüşünde battı batacağı (s. 69).

Yöresindeki kayalıkların yüzlerinde kırmızı, eflatun çiçekler açmıştı (s. 347).

3.1.1.12. Kahverengi

Kahverengi, kırmızı ve siyahın karışımından elde edilen bir renk olup, fiziksel hastalıklardan korunmanın ifadesidir. İnsanların rahatlık ve güven hislerinden uzak olma durumunda, toplumsal anlayışa gerek duyduğu zamanlarda kahverengiye uyan kişilik sergiledikleri belirtilmektedir (Ataç, 2016: 31).

İncelenen eserinde, Yaşar Kemal, yalnızca 1 kez *kahverengi* renk adını kullanmıştır:

Kuşağın altından altın kakmalı, sırma işleme güzel, kahverengi deriden, biçimli bir kubur çıktı, kuburun kapağını küçücük bir anahtarla açtı Kazım Ağaefendi (s. 221).

3.1.1.13. Renk Bildirme İçin Kullanılan Diğer Sözcükler

3.1.1.13.1. Boz

Eski Türkçede Köktürk işaretli metinlerde *ak*, *ala*, *az*, *azman*, *başgu*, *beşlig*, *boz*, *buymul*, *esri*, *kara*, *kızıl*, *kula*, *kök*, *sarıg*, *tig*, *ürüñ*, *yaşıl*, *yagren*, çoğunlukla at donu² için kullanılan renk adlarıdır (Kaymaz, 1997: 251). O dönemde yalnızca at donu için kullanılan renk adlarından biri olan *boz*, Türkiye Türkçesinde “açık toprak rengi; kül rengi, gri” için kullanılan bir renk sözcüğü olmuştur (Türkçe Sözlük, 2011: 391). Yaşar Kemal, çalışmanın örneğini oluşturan bu eserinde -“kızarıp bozarmak (3)” deyimini dışında-, *bozu*, atın donunu belirten bir renk sözcüğü olarak 3 örnekte kullanmıştır:

²at donu: At kılını rengi (Türkçe Sözlük, 2011: 181).

Hızır Benliboz atı (s. 434).

Deryalar üstünde boz atlı Hızır, karada ve denizde yardım isteyenlerin yardımına anında koşan (s. 434).

Hızırın Benlibozu gibi alsa beni kanatlarının üstüne, alıp götürse Girit'e, atlarının yanına (s. 434).

3.1.1.13.2. Kır

Kır, Türkiye Türkçesinde “beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk” adı olarak kullanılır (Türkçe Sözlük, 2011: 1412). *Kır* sözcüğünün Türkçe Sözlük'teki birleşik kullanımları içindeki yerine bakıldığında sözcüğün daha çok at donu bildiren bir renk olduğu görülür: *gök kır* “gri, kurşuni renkli at donu; bu renkte olan (at)” (2011: 958); *koyu kır* “kırışmanın ilk devresinde meydana gelen koyu renkli at donu, bu renkte olan (at)” (2011: 1492); *bakla kır* “koyu ve iri lekeli (at donu)” (2011: 239); *demir kır* “siyah, beyaz karışık griye yakın renkte at donu; bu renkte olan (at)” (2011: 621); *süt kır* “beyaz renkli at donu; bu renkte olan (at)” (2011: 2191).

Yaşar Kemal'in eserinde görülen *kır* sözcüğü de daha çok at donu bildiren bir renk sözcüğü olarak karşımıza çıkar. Eserin tamamında 23 kez kullanıldığı tespit edilen *kır* sözcüğünün 5 örnekte “kır at”, 16 örnekte “demir kır” ve 2 örnekte de “kır bıyık” tamlaması içerisinde kullanıldığı görülmüştür:

Bir sabah yukardan kır atlı bir adam gelmiş (s. 143).

Hele demirkır at dillere destan olmuştu (s. 410).

Şu da, şu kır bıyık da zorlu bir boyacıdır (s. 251).

3.1.1.13.3. Diğer Sözcükler

Abanoz, *aşı boyalı*, *doru*, *yağız* ve *kınalı* tespit edilen diğer renk sözcükleridir. Yunancadan gelen *abanoz* “koyu, parlak siyah; bu renkte olan” (2011: 2); *aşı boyalı* “aşı boyası³ renginde boyanmış” (2011: 173); *doru* “gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at); kızıl (at donu)” (2011: 706); *yağız* “doru” (2011: 2500); *kınalı* “kınının renginde veya kızıl renkte olan” (2011: 1411) anlamlarında kullanılır:

Fakinin kapkara abanoz sakalı gün değince yemyeşil oldu (s. 348).

Büyük bahçeli, iki katlı, aşu boyalı yeni bir eve yerleştiler (s. 122).

Örneğin doru at üstündeki insana hemen uyar, onunla bütünleşir, o üzüntülüysen üzüntülü olur, sevinçliyse sevinir (s. 186).

Büyük İskender'in atı da aldı. Yağız derler ya doğru değil, aldı (s. 187).

Göğsü kınalı bir küme küçük kuş da gelip yolun ortasına kondu (s. 253).

3.1.2. Belirli Bir Renk Adı Kullanmadan Renk İfade Etme

Yaşar Kemal, belirli bir renk adı kullanmadan karışık, iki ya da çok renkliliği ifade etmek için *renk cümbüşü*, *yanal*, *ala*, *alaca* gibi birtakım sözcük ya da sözcük dizilerinden yararlanmıştı:

Ortalığı bin bir renkli, kanatları bin bir ışıpta kıvılcımlanan eşek arıları almıştı (s. 14).

İskelenin üstüne boy boy dizilmiş, renk renk, anaları gibi çiçekli fistanlar giyinmiş çocukların altısı da kızdı (s. 44).

Hüsmen, çakıp duran renkler, ışıklar düşünce sersemlemiş, çınarın altına geldi (s. 50).

Nar ağaçları gıcırdadılar, uğuldadılar, arılar çakıp söndüler, kelebekler, denizden geldiler, bin renkte (s. 66).

Kızıl Denizin gün vurmuş dibindeki, binlerce renkte ışılayan, kayan, bir engel görünce tuz buz olup her biri bir yana dağılan, bin bir renkte parlayan balıklar dünyasının erişilmez düşünüyü görüyordu (s. 88).

Caminin içi bir renk cennetiydi (s. 151).

Kuşu yola çıktığından bu yana düşünüyor, onu türlü büyüklükte, türlü renklerde görüyor, düşlüyordu (s. 342).

³aşı boyası İçine karışan demir hidroksit miktarına göre pas sarısı, kızıl veya koyu esmer renk almış gevrek kil (Türkçe Sözlük, 2011: 174).

Gün, uzaktaki denizin az üstünde yeşil, mor, eflatun, pembe bir renk cümbüşünde⁴ battı batacağı (s. 69).

"Aaah ah! Bizim Kazdağının yanal⁵ elmaları, ala geyikleri, karacaları, ah!" (s. 43).

Kasabaya geldiğinde ala⁶ şafak söküyordu (s. 118).

Bütün bunları Poyraza söyleyemiyordu. Bir adam yatmış al çiçekli nar ağacının altına uyuyor, güneşin altında terliyor, bir alaca⁷ yılan geliyor uykucunun üstünde, karnında, boynunda dolaş ha dolaş ediyor (s. 207).

3.1.3. Nesnenin Rengine Benzeterек Renk Adı Oluşturma

Yaşar Kemal, anlatı evrenini bezediği renk sözcüklerini kimi zaman kendi yaratır. Herhangi bir nesnenin renginden yararlanarak yeni bir renk sözcüğü oluşturur. Araştırma örneğinde bu yolla kurulan pek çok örneğe rastlanmıştır. Örneğin aşağıda, bakır elementinin rengine benzetilerek güneşin, insan yüzünün, çölün, kartalın ya da çalı yaprağının kıvıllığı vurgulanmıştır:

Menevişlemiş deniz, mosmor olmuş karşı dağ, dağın başından ucu gözüken bakır rengi güneş, çok uzaklarda tüten bir gölge ardında kalmış, kalmış da gelip denizin ortasına oturmuş sallanan ulu bir ağaç, alacakaranlıkta kıyıya sıralanmış, bir yitip bir ortaya çıkan, bir büyüyüp bir küçülen, bir, ince bir sisin ardında kalan evler, evlerin arkasından gözüken hayal meyal tepe (s. 11).

Poyraz çınarın altındaki kerevete oturmuş adamı gördü, yüzüne şöyle bir baktı, sarışın adamın yüzünün bakırlığı çöl bakırlığıydı (s. 22).

Bir de kartallar var, hem de çok, hem de birazı kızıl, bakır rengi kartal (s. 39).

İnsan boyu yükselmiş hatmileri, sığır kuyruklarını yarararak, sarı çiçekli bakır yapraklı çalıları dolaşarak, küçücük koyu yapraklı, geniş yayılmış bir çalı topluluğuna geldiler (s. 43).

Deniz ya da ada, menekşe rengine kesilir; sabahın ilk ışıkları menekşe rengindedir:

O anda da deniz menekşeye kesti (s. 11).

Ne olursa olsun, isterse bütün ada menekşeye kessin, isterse bütün adanın yelleri menekşe kokusu essin, gene gideceğim, diye düşündü (s. 432).

Sabahleyin ışık menekşe rengi olur (s. 470).

Kartalların kanatları, denizin suyu ya da genç kızların saçları altın rengindedir:

Altın kanatların üstüne kartal gagalarındaki memelerden yağmur gibi kan akıyordu (s. 26).

Deniz bir altın seline dönüşmüştü (s. 31).

Baksana altı tane güzel genç kız orada oturur, her birisi altın saçlı (s. 48).

Çakıltaşları kiremit rengi, kayalıklar pas rengi, kan ise menekşe rengindedir:

Öteki uçtaki denizin dibi kırmızı, yeşil, kiremit rengi çakıltaşlarıyla doluydu (s. 29).

Vasili'nin evinin oralara kadar gitti, denizin kumluklarından yükselen pas rengi kayalıkları dolaştı (s. 203).

Kanım, menekşe kokusu, menekşe moru akıyor (s. 457).

3.1.4. Renk Çağrıştıran Sözcükler Kullanma

Yaşar Kemal, ışık ve ışığın derecelerini çağrıştıran sözcükleri eserinde sıklıkla kullanmıştır. Yüksek ışığı çağrıştıran *balkımak, çakmak, göz kamaştırmak, ışımak, ışılamak, kıvılcımlanmak, menevişlemek, parlamak, yaldızlanmak, yanmak; çakmak çakmak, ışıl ışıl, pırıl pırıl, yıldır yıldır; ışıltı, ipilti, parıltı, ışıltı, ışık, patlama, yakamoz* gibi pek çok sözcükle bezeli anlatı evreni, âdeta okuyucunun gözlerini kamaştırır:

Menevişlemiş balıklar denizin üstünde oynaşıyorlardı (s. 12).

Kürekler usul inip kalkıyor, menevişli denizde belli belirsiz bir yitiyor, epeyi bir süre sonra, bir gözüküyordu (s. 12).

⁴renk cümbüşü: Türlü renklerin oluşturduğu karışım (Türkçe Sözlük, 2011: 1974).

⁵yanal: Alaca, iki renkli (Türkçe Sözlük, 2011: 2518).

⁶ala: Karışık renkli, çok renkli, alaca (Türkçe Sözlük, 2011: 79).

⁷alaca: Birkaç rengin karışımından oluşan renk, ala; iki veya daha çok renkli (Türkçe Sözlük, 2011: 80).

Bu kuşların hiçbir sarıya benzemez, nar çiçeklerinin üstünde balkıyan, insanın içini ısıtan sarısı, bütün korkuları içinden söktü aldı, onu yudu arıttı, pırıl pırıl etti (s. 12).

Yakamozlar adayı kuşatmış, kayalıklarda göz kamaştırarak çakıp sönüyordu (s. 31).

Ben anamın gittiği yeri biliyorum, buraya geldik geleli, her sabah erkenden, daha gün doğmadan o yukardaki pınara gidiyor, alttan kaynayan, ışık vurunca da bin bir ipiltide yaldızlanan dibi ak çakıldaşlı suya gözlerini dikeyor, bakıyor (s. 41).

Yaşar Kemal, ışıktaki zayıflığı, loşluğu, gölgeyi, karanlığı ya da ışsızlığı da seçtiği sözcüklerle okuyucunun hayal gücünde canlandırmasını sağlar:

Alacakaranlıkta bir kayak gördüm belli belirsiz (s. 12).

Bir, adamı öldürüyor, karanlığın dibine kadar iniyor, bir, bu adam serserinin biridir, bu iki, içi işiyor, karanlığın dışına çıkıyor, sonra gene karanlığın dibine hızla iniyor, ölümü, sonsuzluğu, ölümünün üstünden binlerce, milyarlarca yıl geçeceğini, kendinden bir toz zerresi bile kalmayacağını, yok olacağını, sonsuzluk bile bir şey, sonsuzluktan da öte bir şey varsa... (s. 20).

Sonra üstüme karanlık çöktü (s. 38).

3.1.5. Renkleri Derecelendirme

Yaşar Kemal, rengin açıklığını, koyuluğunu, parlaklığını, donukluğunu, yoğunluğunu bildiren *ince*, *uçuk*, *donuk*, *som* gibi sözcükleri renklerle birlikte kullanarak renk tonlarını derecelendirmiştir:

Çoğalmaz olurlar mı, çok güzel oğlakları olur, açık, ince mavi, kıvırcık (s. 18).

Uzun bacakları, açık sarı gagaları, kıpkırmızı gözleri (s. 125).

Yere dökülmüş, insanın aşık kemiğine kadar çıkan nar çiçekleri buruşmuş, uçuk bir mora dönüşmüştü (s. 68).

Poyraz, denizdeki renklerin değişmesini, azalıp çoğalmasını, uçmasını, kırmızı, turuncu, mor, keskin yeşil ışıkların bir baştan bir başa uçmasını gördü (s. 216).

Kapıdan girerken anası, evlerinin işlemeli koyu kırmızı taştan eşiği öyle duruyor muydu, onu nasıl karşılayacaklardı? (s. 141).

Her birinin belinde çok parlak kırmızı kuşak (s. 33).

Oltanın ucunda delirmişçesine çırpınan büyük balık, donuk yıldız ışığında ortalığı menevişledi (s. 201).

Som sarı kuşlar, kepezliler, güneş kanatlılar, uzun lacivert benekliler savruldu (s. 66).

3.2. Renk Sözcüklerinin Dil Bilgisel Görünümleri

Yaşar Kemal'in eserinde tespit edilen renk ve renklerle ilgili sözcüklerin sözcük türü bağlamında isim, sıfat, zarf ve fiil görevinde olduğu görülmüş; ilgili sözcüklerin eserde yer yer deyimler ve birleşik yapılar içinde de yer aldığı tespit edilmiştir.

3.2.1. İsim Görevinde Renk Sözcüğü

Çalışmada sözcük türü isim olan renk sözcüklerine sıklıkla rastlanmıştır:

Haydiyin, armut ağacının çiçeklerine koşalım, arılara, kuşlara, menevişlemiş ipiltilere, mavilere... (s. 50).

Arka arkaya üç balık fırladı havaya. Üçü de pembe bir pırlıtdaydı (s. 11).

Bir ağılın kızıltısının üstüne kuşun masmavi gölgesi düştü (s. 344).

3.2.2. Sıfat Görevinde Renk Sözcüğü

Sıfat görevindeki renk sözcükleri, Yaşar Kemal'in betimlemelerini süsleyen unsurlardandır:

Dibi ak çakıldaşlarıyla döşelidir (s. 43).

Dört bir yan maviye kesmişken az ötesinde arka arkaya, pul pul menevişli üç balık fırladı, ince bir yel esti, denizin yüzü kırıştı (s. 12).

Uzun, yüksek, kırmızısı, gün gibi parlayan kayalığın üstüne çıkmışlarmış (s. 128).

3.2.3. Zarf Görevinde Renk Sözcüğü

İsim ve sıfat görevindeki renk sözcüklerine kıyasla renk sözcüklerinin ya da sözcük dizilerinin zarf görevindeki kullanımlarına daha az rastlanmıştır:

Nar çiçekleri al al dalgalanır, binlerce uğuldayan arının kanatlarından fişkıran ışık kıvılcımlarını alır menevişli denizin üstüne akarken bahçeye girdi (s. 13).

"Duydum," diye bağırdı Melek Hatun, yüzü pespembe kesilerek, "o dağın bütün köylerini, bin bir pınarını da biliyorum (s. 39).

Az sonra Poyraz oltasını hızla çekti, kocaman bir lüfer menevişleyerek oltanın ucunda parlayıp sönüyordu (s. 27).

3.2.4. Fiil Görevinde Renk Sözcüğü

Kararmak, beyazlamak, morarmak, mavilemek, sararmak, turunculamak örneklerinde görüldüğü gibi ana ya da ara renk adı fiilleştirilerek kullanılmış; renk çağrıştıran sözcükler arasında da parlamak, ışımak, menevişlemek gibi fiil türünde kullanılan sözcükler tespit edilmiştir:

Gözler bir kararıyor, bir utaniyor, bir öfkeleniyor, kıvılcımlar saçıyor, bir düşüncelere dalıyor, yumşuyor... (s. 22).

Deniz daha da beyazladı (s. 11).

Poyrazın yüzü sarıydı, dudakları da usuldan morarmıştı (s. 27).

Bütün yöre maviledi (s. 344).

Büyük, dalları bahçe ağulunun dışına taşmış incir ağacının meyveleri sarardı sararacaktı (s. 463).

Baytar, daha büyük bir gürlü, bir patlamayla uyanıyor, karşısındaki ateş almış, tepeden tırnağa yalın kesmiş yer yer kırmızı çizgileri koparak uçan turunculamış dağa bakıyor (s. 139).

Denizden arka arkaya üç balık fırladı, üçü de al bir çizgide parladı söndü (s. 11).

Bir sabah çok erkenden, tan yerleri ışıldı ışıyacak, Kazdağının başında ağartılar (s. 39).

Sonra da menevişledi (s. 14).

3.2.5. Birleşik Yapılar ve Deyimler İçerisinde Renk Sözcüğü

Yaşar Kemal'in renklerden ya da renklerle ilgili sözcüklerden oluşan deyimleri ve birleşik yapıları da eserinde kullandığı görülmüştür:

Saçları ipek, gözleri ceylan, boyu fidanmış, ona kara çalmışlar, kardeşleri onu öldürecek olmuşlar (s. 46).

Allah yüzümü kara çıkarmasın (s. 115).

Siz olmasaydınız, bu bahtı kara vatani kimse kurtaramazdı (s. 286).

İşte kızılca kıyamet bundan sonra kopmuş (s. 144).

Zehra on yaşında bir kız çocuğu gibi kızarıp bozariyor, gülüyor, şakalaşıyordu (s. 457).

Deniz süt beyazdı (s. 11).

4. SONUÇ

Bir betimleme ustası olan Yaşar Kemal, "Karıncanın Su İçtiği" adlı eserinde, doğrudan doğruya ara ya da ana renk adlarını kullanarak, belirli bir renk adı kullanmadan renkleri ifade ederek, ilgili nesnenin rengine benzetme yoluyla renk sözcüğü oluşturarak ve renk çağrıştıran sözcükler kullanarak renkleri anlatımının bir parçası kılmıştır.

Eserinde yer alan ana / ara renk sözcüklerinin kullanım sıklığına bakıldığında Yaşar Kemal'in ana renk adlarını ara renk adlarına kıyasla daha çok kullandığı görülmüştür. Ana renklerden *mavi* birinci sırada yer alırken, *kırmızı* ikinci ve *sarı* da üçüncü sırada en sık kullanılan ana renk adlarından olmuştur. Eserde yer alan renk adlarının tamamına ilişkin kullanım sıklığı ise şu şekildedir: *mavi* (147), *kırmızı* (108), *sarı* (102), *yeşil* (66), *mor* (64), *ak* (60), *turuncu* (38), *kara* (31), *kızıl* (26), *pembe* (25), *beyaz* (18), *lacivert* (17), *al* (14), *siyah* (3), *eflatun* (2), *kahverengi* (1). Yaşar Kemal, ana ya da ara renkler dışında renk bildirmek için başka

sözcüklerden de yararlanmışır. *Kır* (23), *kınalı* (10), *boz* (3), *abanoz* (2), *aşı boyalı* (1), *doru* (1) ve *yağız* (1) bahsi geçen sözcükler arasında yerini almıştır. Renk tayfında adı geçen bir renk olan *gri* ise Yaşar Kemal'in bu eserinde kullandığı bir renk adı olmamıştır.

Yaşar Kemal, eserinde, belirli bir renk adı kullanmadan karışık, iki ya da çok renkliliği ifade etmek için *bin bir renk(li)*, *bin renk*, *binlerce renk*, *renk renk*, *türlü renk*, *renk cenneti*, *renk cümbüşü* gibi sözcük dizilerinden ve *ala*, *alaca*, *yanal* gibi renk karışımı ifade eden sözcüklerden yararlanmışır.

Yaşar Kemal'in renkleri ifade ederken kullandığı bir başka yol, ilgili nesnenin rengine benzeterek renk adı oluşturmaktır. Eserinde, güneşin, yaprağın, kuşun rengini *bakıra*; denizin, adanın, gün ışığının rengini *menekşeye* ya da saçın, kuşun kanadının, denizin rengini *altına* benzeterek yeni renk adları oluşturmadaki dehasını göstermiştir.

Yaşar Kemal, eserinde renk bildirirken renk çağrıştıran sözcüklere de sıkça başvurmuştur. Işık ve ışığın derecelerini çağrıştıran sözcükler anlatı evrenini süsleyen unsurlardandır. Yüksek ışığı çağrıştıran *balkımak*, *çakmak*, *göz kamaştırmak*, *ışımak*, *ışılmak*, *kıvılcımlanmak*, *menevişlemek*, *parlamak*, *yaldızlanmak*, *yanmak*; *çakmak çakmak*, *ışıl ışıl*, *pırıl pırıl*, *yıldır yıldır*; *ışilti*, *ipilti*, *parilti*, *pırlıltı*, *ışık*, *patlama*, *yakamoz* gibi pek çok sözcük / sözcük dizisinden ya da ışıktaki zayıflığı, loşluğu, gölgeyi, karanlığı ya da ışıksızlığı çağrıştıran *alaca karanlık*, *karanlık*, *karartı*, *loş* gibi sözcüklerden yararlanmışır.

Yaşar Kemal, eserinde yer yer renkleri derecelendirerek bildirmeyi tercih etmiş; *ince*, *açık*, *uçuk*, *keskin*, *koyu*, *parlak*, *donuk*, *som* gibi rengin açıklığını, koyuluğunu, parlaklığını, donukluğunu ya da yoğunluğunu bildiren sözcükleri renklerle birlikte kullanmıştır.

Yaşar Kemal'in kullandığı renk sözcükleri dil bilimsel görünümü bakımından da incelenmiş; bu bağlamda, tespit edilen renkler ve renklerle ilgili sözcüklerin sözcük türü olarak isim, sıfat, zarf ve fiil görevinde olduğu görülmüş; ilgili sözcüklerin eserde deyimler ve birleşik yapılar içinde de yer aldığı gözlenmiştir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal, "Karıncanın Su İçtiği" adlı eserinde, en çok ana / ara renk adlarını kullanarak renkleri ifade etmeyi tercih etmiş; bununla birlikte belirli bir ana / ara renk adı kullanmadan, benzetme yoluyla ya da çağrışım uyandırarak anlatımını renk tayfının türlü tonlarıyla zenginleştirmiş; gerek betimleyici gerekse öyküleyici anlatımı ustalıklarla harmanlarken doğa ve insana dair kullandığı kavramları renklerle bezemiştir. Bu çalışmayla elde edilen veriler ışığında, renkler ve renklerle ilgili sözcükleri kullanmanın Yaşar Kemal'in biçiminin vazgeçilmez bir ögesi olduğuna tanık olunmuştur.

KAYNAKÇA

Ataç, F. (2016). Renk, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Kayseri.

Akkin, C.; Eğrilmez, S. & Afrashi F. (2004). "Renklerin İnsan Davranış ve Fizyolojisine Etkileri", Türk Oftalmoloji Derneği XXXVI. Kongresi, 2002, 274-282, İzmir.

Balcı, T. (2013). "Yaşar Kemal'in Kuşlar da Gitti Romanı ve Almanca Çevirisindeki Renk Sözcükleri", Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 11: 45-52.

Başpınar Aktekin, D.; Şimşek, Y. & Kaplan, B. (2011). "Renklerin Duygular Üzerine Etkisi", Maltepe Tıp Dergisi, 3(1): 31-33.

Bayraktar, N. (2003). "Renk Adlarının Türkçenin Söz Varlığına Katkıları", VIII. Uluslar Arası KIBATEK Edebiyat Şöleni, 16-20 Ekim 2003, Çanakkale.

----- (2005a). "Kavram ve Anlam Boyutunda Türkçede Kara ve Siyah", Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Değişibilim Sempozyumu Bildirileri, 17-19 Haziran 2005, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 157-168, Çanakkale.

----- (2005b). "Kavram ve Anlam Boyutunda Al, Kırmızı ve Kızıl", International Journal of Central Asian Studies Mustafa Canpolat Armağanı, 10(1): 145-165.

----- (2006). "Kavram ve Anlam Boyutunda Sarı ve Tonları", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı, 20: 209-218.

----- (2014). "Türkçe Yeşil Renk Adının Biçim, Anlam ve Kavram Alanına Tarihsel Bir Bakış", Journal of Language and Linguistic Studies, 10(1): 179-193.

- Eren, A. (2008). “Baki Divanı’nda Kırmızı Renk”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 37: 31-68.
- Gözaydın, N. (2003). “Türkçenin Renk Zenginliği”, Türk Dili, 618: 539-545.
- Karadoğan, A. (2004). “Türk Ad Biliminde Renk Kültü”, Milli Folklor, 16(62): 89-99.
- Kaymaz, Z. (2000). “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Bellekten 1997, 251-341.
- Kıran, Z. (2002). Dilbilime Giriş (Yay. Haz.: A. Eziler Kıran), Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Küçük, S. (2010). “Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(10): 420-427.
- Özdemir, E. (2013). “Yaşar Kemal’de Doğa ve İnsan”, <https://oggito.com/yasar-kemalde-doga-ve-insan-emin-ozdemir-0720133340> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Sözen, M. & Tanyeli, U. (2011). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Şeker, A. (2011). “Yaşar Kemal’in Romanlarında Doğa Betimlemelerinin Önemi”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/yasarkemalroman1.htm> (Erişim tarihi: 21.03.2018).
- Yaşar Kemal (2002). Karıncanın Su İçtiği, Adam Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük, (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.